

Academic Article

Analyzing the Beliefs in the Bai Sri Su Kwan Ceremony According to Ethics

วิเคราะห์คติความเชื่อในพิธีบายศรีสู่ขวัญตามแนวจริยศาสตร์

Phramaha Niti Thiradhammo^{1*}, & Kitsuchin Ponsen²

พระมหานิติ ธีรธมโม^{1*}, & กฤตสุชิน พลเสน²

ARTICLE INFO

Name of Author &
Corresponding Author: *

1. Phramaha Niti Thiradhammo*

พระมหานิติ ธีรธมโม

Graduate School of Vajiranyanavarorasa
Mahamakut Buddhist University, Thailand.

บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหาม

กุฏราชวิทยาลัย

Email: phrapaladniti.thi@student.mbu.ac.th

2. Kitsuchin Ponsen

กฤตสุชิน พลเสน

Graduate School of Vajiranyanavarorasa
Mahamakut Buddhist University, Thailand.

บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหาม

กุฏราชวิทยาลัย

Email: kitsuchin.pon@mbu.ac.th

คำสำคัญ:

คติความเชื่อ, พิธีบายศรีสู่ขวัญ, จริยศาสตร์,
วัฒนธรรมไทย, พุทธจริยศาสตร์

Keywords:

Beliefs, Bai Sri Su Khwan Ceremony,
Ethics, Thai Culture, Buddhist Ethics

Article history:

Received: 26/04/2026

Revised: 20/05/2026

Accepted: 17/06/2026

Available online: 17/07/2026

How to Cite:

Thiradhammo, P. & Ponsen, K. (2026)
Analyzing the Beliefs in the Bai Sri Su
Kwan Ceremony According to Ethics.
Journal Dhamma for Life, 32(4), 274-283.

ABSTRACT

This academic article aims to analyze the beliefs embodied in the Bai Sri Su Kwan (traditional Thai spirit-calling ceremony) from an ethical perspective in order to explain the relationship between folk beliefs and ethical principles within the context of Thai society. The study employs documentary research, drawing upon the Tipiṭaka, commentaries, ritual manuals, academic publications, and other relevant sources. The collected data were synthesized and analyzed using content analysis.

The findings reveal that the Bai Sri Su Kwan ceremony is not merely a ritual for auspiciousness or the restoration of one's spirit according to traditional folk beliefs, but also a cultural system that reflects a wide range of ethical values. These include gratitude, compassion, social harmony, respect for seniority, heedfulness, and social responsibility. Furthermore, the ceremony functions as a mechanism for psychological healing, strengthening morale, and fostering relationships among individuals, families, and communities. These functions are consistent with Buddhist ethics, which emphasize the holistic development of human behavior, mental well-being, and wisdom. This article proposes that the Bai Sri Su Kwan ceremony can be understood as a "cultural ethical system" that integrates indigenous folk beliefs with the principles of Buddhist ethics. Consequently, the ritual should be recognized not only as an element of cultural heritage but also as a means of transmitting moral values, strengthening community cohesion, and preserving social values in contemporary Thai society. It may therefore serve as an appropriate framework for safeguarding intangible cultural heritage while simultaneously promoting the ethical development of Thai society.

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งวิเคราะห์คติความเชื่อในพิธีบายศรีสู่ขวัญตามแนวจริยศาสตร์ เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อพื้นบ้านกับหลักจริยธรรมในบริบทสังคมไทย โดยอาศัยการศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ตำราพิธีกรรม งานวิชาการ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาสังเคราะห์และวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

จากการสังเคราะห์เอกสารพบว่า พิธีบายศรีสู่ขวัญมิได้เป็นเพียงพิธีกรรมเพื่อความเป็นสิริมงคลหรือการเรียกขวัญตามความเชื่อพื้นบ้านเท่านั้น หากยังเป็นระบบวัฒนธรรมที่สะท้อนคุณค่าทางจริยธรรมในหลายมิติ ทั้งด้านความกตัญญูต่เวที ความเมตตากรุณา ความสามัคคี การเคารพลำดับอาวุโส ความไม่ประมาท และความรับผิดชอบต่อสังคม นอกจากนี้ พิธีกรรมยังทำหน้าที่เป็นกลไกในการเยียวยาจิตใจ สร้างขวัญกำลังใจ และเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ครอบครัว และชุมชน อันสอดคล้องกับหลักพุทธจริยศาสตร์ที่มุ่งพัฒนามนุษย์ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา บทความนี้เสนอองค์ความรู้ว่า พิธีบายศรีสู่ขวัญสามารถอธิบายได้ในฐานะ "ระบบจริยธรรมเชิงวัฒนธรรม" ที่บูรณาการคติความเชื่อพื้นบ้านเข้ากับหลักพุทธจริยศาสตร์ ทำให้พิธีกรรมมิใช่เพียงมรดกทางวัฒนธรรม หากยังเป็นกระบวนการถ่ายทอดคุณธรรม การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และการธำรงคุณค่าทางสังคมในบริบทของสังคมไทยร่วมสมัย ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมควบคู่กับการส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมของสังคมไทยได้อย่างเหมาะสม

บทนำ

พิธีบายศรีสู่ขวัญเป็นพิธีกรรมสำคัญในวัฒนธรรมไทยที่สะท้อนคติความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” ในฐานะพลังชีวิตและศูนย์กลางของความมั่นคงทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ ความเชื่อดังกล่าวอธิบายว่าเมื่อขวัญอ่อนแอหรือสูญหาย บุคคลอาจประสบความหวาดวิตก ขาดความมั่นคงทางใจ หรือเกิดความเจ็บป่วยได้ ดังนั้นการประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญจึงมิใช่เพียงการสืบทอดประเพณี หากแต่เป็นกระบวนการฟื้นฟูสภาวะทางจิตใจ เสริมสร้างกำลังใจ และปลูกฝังคุณธรรมอันนำไปสู่ความสมดุลระหว่างบุคคล ชุมชน และสังคม (นฤมล ชาคิต, 2561 : 45) พิธีบายศรีสู่ขวัญมีประวัติศาสตร์ยาวนานและแพร่หลายในหลายภูมิภาคของประเทศไทย โดยเฉพาะภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มักประกอบขึ้นในวาระสำคัญของชีวิต เช่น การเกิด การบวช การสมรส การขึ้นบ้านใหม่ และการฟื้นฟู องค์ประกอบสำคัญของพิธี ได้แก่ เครื่องบายศรีซึ่งประดิษฐ์จากใบตอง ดอกไม้ ธูปเทียน และเครื่องสักการะต่าง ๆ จัดเป็นพุ่มทรงสูงตามคติจักรวาลวิทยาที่เปรียบเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางแห่งจักรวาล สัญลักษณ์ดังกล่าวสะท้อนความเชื่อที่ว่าผู้ประกอบพิธีจะได้รับการคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเกิดความมั่นคงทางจิตใจ (จิรวัฒน์ พงศ์วิไล, 2563 : 121) นอกจากนี้มิติทางความเชื่อแล้ว พิธีบายศรีสู่ขวัญยังมีคุณค่าในเชิงสังคมและจริยศาสตร์ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน ก่อให้เกิดการถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรม ควบคู่กับการปลูกฝังคุณธรรม ได้แก่ ความเมตตา ความกตัญญู ความเอื้ออาทร

ความรับผิดชอบ และการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน คุณค่าดังกล่าวช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความเข้มแข็งของชุมชน (วราภรณ์ ศิริวัฒน์, 2562 : 98; อาทิตยา ปัญญาวัฒน์, 2565 : 56) ในเชิงจริยศาสตร์ แนวคิดเรื่องขวัญสามารถอธิบายได้ในฐานะกลไกเชิงวัฒนธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมภายในของมนุษย์ การฟื้นฟูขวัญจึงมิได้หมายถึงการเรียกพลังชีวิตกลับคืนเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการสร้างสติ ความอดทน ความเมตตา และความรับผิดชอบต่อผู้อื่น อันนำไปสู่การสร้างสมดุลระหว่างความต้องการของปัจเจกกับประโยชน์ส่วนรวม (นฤชา สุขสมบูรณ์, 2567 : 41) ขณะเดียวกัน การบูรณาการพิธีบายศรีสู่ขวัญเข้ากับหลักพระพุทธศาสนา เช่น การสวดมนต์ การแผ่เมตตา และการกล่าวคำอวยพร ได้ช่วยเสริมความหมายเชิงศีลธรรมและจริยธรรมของพิธีกรรม ทำให้พิธีเป็นพื้นที่ของการหล่อหลอมคุณธรรมควบคู่กับการฟื้นฟูจิตใจ (พระมหาวุฒิชัย, 2564 : 73)

แม้ว่าจะมีการศึกษาพิธีบายศรีสู่ขวัญในด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และมานุษยวิทยาอย่างต่อเนื่อง แต่งานวิจัยที่วิเคราะห์พิธีกรรมดังกล่าวผ่านกรอบแนวคิดทางจริยศาสตร์ยังมีอยู่จำกัด โดยเฉพาะการอธิบายบทบาทของพิธีกรรมในการสร้างคุณธรรม พัฒนาจิตสำนึกทางสังคม และเชื่อมโยงคติความเชื่อพื้นบ้านกับหลักจริยธรรมร่วมสมัย ดังนั้น บทความนี้จึงมุ่งวิเคราะห์พิธีบายศรีสู่ขวัญในมิติทางจริยศาสตร์ เพื่ออธิบายคุณค่าทางศีลธรรมและบทบาทของพิธีกรรมในการเสริมสร้างคุณธรรม ความเข้มแข็งทางจิตใจ และความสัมพันธ์เชิงบวกในสังคมไทยร่วมสมัย อันจะนำไปสู่ความเข้าใจพิธีบายศรีสู่ขวัญในฐานะมรดกภูมิปัญญาที่มีความหมายทั้งในเชิงวัฒนธรรมและจริยธรรม

คติความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” ในวัฒนธรรมไทย

คติความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” เป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบความคิดในวัฒนธรรมไทยที่สะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิต จิตวิญญาณ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดย “ขวัญ” ถูกมองว่าเป็นพลังชีวิตหรือองค์ประกอบทางจิตวิญญาณที่สถิตอยู่ในร่างกายมนุษย์ ทำหน้าที่ค้ำจุนให้ชีวิตดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข แนวคิดดังกล่าวเป็นความเชื่อพื้นบ้านที่มีรากฐานยาวนานและปรากฏในสังคมไทยมาแต่โบราณ (ชูชาติ พันธุ์ไทย, 2561: 23) ตามคติความเชื่อดั้งเดิม “ขวัญ” มิได้มีเพียงหนึ่งเดียว แต่สามารถมีได้หลายขวัญในร่างกาย เช่น ขวัญศีรษะ ขวัญแขน ขวัญขา ซึ่งแต่ละขวัญมีหน้าที่ปกป้องรักษาอวัยวะหรือพลังชีวิตในส่วนต่าง ๆ หากขวัญอยู่ครบถ้วนและมั่นคง บุคคลจะมีสุขภาพแข็งแรงและจิตใจมั่นคง แต่หากขวัญหลุดหายหรืออ่อนกำลังลง อาจเนื่องมาจากความตกใจ ความเจ็บป่วย หรือเหตุการณ์กระทบกระเทือนจิตใจ จะส่งผลให้บุคคลเกิดอาการผิดปกติ เช่น อ่อนเพลีย หวาดกลัว หรือหมดกำลังใจ (นฤมล ชาคริต, 2561: 78) ความเชื่อเรื่องขวัญนำไปสู่การสร้างพิธีกรรมสำคัญในสังคมไทย คือ “พิธีบายศรีสู่ขวัญ” ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียกขวัญที่หลงหายกลับคืนสู่ร่างกาย และเสริมสร้างความเป็นสิริมงคลแก่ผู้เข้าร่วมพิธี พิธีดังกล่าวมีการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น บายศรีที่ประดิษฐ์จากใบตอง ดอกไม้ และเครื่องบูชา ซึ่งล้วนมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่สะท้อนความอุดมสมบูรณ์ ความบริสุทธิ์ และความเป็นสิริมงคล (จรรุญ ศิริทอง, 2562: 54) นอกจากนี้ การกล่าวคำเชิญขวัญในพิธี

ยังสะท้อนความเชื่อที่มนุษย์สามารถสื่อสารกับพลังเหนือธรรมชาติได้ผ่านพิธีกรรม (พระมหาวิชัย, 2564: 72) ในมิติทางสังคม คติความเชื่อเรื่องขวัญมีบทบาทสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์และความสามัคคีในชุมชน พิธีบายศรีสู่ขวัญมิได้เป็นเพียงพิธีกรรมส่วนบุคคล แต่ยังเป็นกิจกรรมทางสังคมที่เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้มาร่วมตัวกัน แสดงความห่วงใย และให้กำลังใจแก่กัน ซึ่งส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งทางสังคม (วรารักษ์ ศิริวัฒน์, 2562: 101) อีกทั้งยังสะท้อนถึงค่านิยมของสังคมไทยที่ให้ความสำคัญกับความเอื้ออาทรและความผูกพันระหว่างบุคคล (อาทิตย์ ปัญญาวัฒน์, 2565: 55)

ในเชิงจิตวิทยา ความเชื่อเรื่องขวัญทำหน้าที่เป็นกลไกในการควบคุมพฤติกรรมของบุคคล กล่าวคือการเชื่อว่าขวัญสามารถหลุดหายได้ง่าย ทำให้บุคคลต้องดำเนินชีวิตด้วยความระมัดระวัง มีสติ และหลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่เสี่ยงอันตราย ซึ่งสอดคล้องกับหลักจริยธรรมที่มุ่งเน้นความไม่ประมาทและการรู้จักควบคุมตนเอง (ณัฐภูมิ เกียรติพรหม, 2563: 67) นอกจากนี้ พิธีกรรมยังช่วยปลูกฝังคุณค่าทางจริยธรรม เช่น ความกตัญญู ความเคารพ และความสามัคคีในสังคม (นฤชา สุขสมบูรณ์, 2567: 40) เมื่อพิจารณาในบริบทของพระพุทธศาสนา คติความเชื่อเรื่องขวัญได้มีการปรับตัวและผสมผสานเข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักจริยศาสตร์เชิงพุทธที่เน้นการพัฒนาจิตใจ เช่น สติ สมาธิ และปัญญา การเรียกขวัญจึงอาจถูกตีความใหม่ในเชิงการฟื้นฟูสภาพจิตใจและการเสริมสร้างกำลังใจให้แก่บุคคล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดพุทธจริยศาสตร์เชิงประยุกต์ (พระครูธรรมธร มะลิน กิตติปาโล, 2562: 120) คติความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” ในวัฒนธรรมไทยเป็นภาพสะท้อนของภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีความลึกซึ้งทั้งในด้านความเชื่อ พิธีกรรม และจริยธรรม แม้จะเป็นความเชื่อดั้งเดิม แต่ยังคงมีบทบาทสำคัญในสังคมไทยร่วมสมัย ทั้งในฐานะเครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ การเสริมสร้างความสัมพันธ์ในสังคม และการหล่อหลอมคุณค่าทางจริยธรรมให้แก่บุคคลและชุมชน

พิธีบายศรีสู่ขวัญในฐานะระบบวัฒนธรรม

1. มิติด้านความเชื่อ พิธีบายศรีสู่ขวัญมีรากฐานอยู่บนคติความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” ซึ่งถือเป็นพลังชีวิตที่สถิตอยู่ในร่างกายมนุษย์ และมีความสำคัญต่อความเป็นปกติสุขของชีวิต หากขวัญหลุดหายจะทำให้เกิดความไม่สมดุลทั้งทางกายและใจ ดังนั้น พิธีบายศรีสู่ขวัญจึงมีบทบาทในการเรียกขวัญให้กลับคืนสู่ร่าง และเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจ ความเชื่อนี้ถือเป็นแกนหลักที่ทำให้พิธีกรรมมีความหมายและได้รับการยอมรับในสังคมไทย (ชูชาติ พันธุ์ไทย, 2561: 31; นฤมล ชาคริต, 2561: 78)

2. มิติด้านพิธีกรรมและสัญลักษณ์ พิธีบายศรีสู่ขวัญมีโครงสร้างขั้นตอนที่เป็นแบบแผนชัดเจน เช่น การจัดเครื่องบายศรี การกล่าวคำเชิญขวัญ และการผูกข้อมือด้วยด้ายสายสิญจน์ องค์ประกอบต่าง ๆ ในพิธีล้วนมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ เช่น บายศรีแทนความอุดมสมบูรณ์ ด้ายผูกข้อมือแทนการผูกขวัญให้อยู่กับร่าง สัญลักษณ์เหล่านี้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความหมายทางวัฒนธรรม และช่วยให้ผู้เข้าร่วมพิธีเข้าใจคุณค่าของพิธีกรรมอย่างลึกซึ้ง (จรัญ ศรีทอง, 2562: 60; พระมหาวิชัย, 2564: 75)

3. มิติด้านสังคมและจริยธรรม พิธีบายศรีสู่ขวัญทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ ความสามัคคี และความเอื้ออาทรในชุมชน เป็นพื้นที่ที่สมาชิกในสังคมได้แสดงความห่วงใยและให้กำลังใจซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการปลูกฝังคุณค่าทางจริยธรรม เช่น ความกตัญญู ความเคารพผู้ใหญ่ และการดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาท ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดจริยศาสตร์ในสังคมไทยและหลักพุทธธรรม (ณัฐวุฒิ เกียรติพรหม, 2563: 72; นฤชา สุขสมบูรณ์, 2567: 43; พระครูธรรมธร มะลิน กิตติปาโล, 2562: 125; วราภรณ์ ศิริวัฒน์, 2562: 110; อาทิตยา ปัญญาวัฒน์, 2565: 60)

พิธีบายศรีสู่ขวัญในฐานะระบบวัฒนธรรมประกอบด้วย 3 มิติสำคัญ ได้แก่ ความเชื่อ พิธีกรรมและสัญลักษณ์ และบทบาททางสังคมและจริยธรรม ซึ่งล้วนเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบและมีส่วนสำคัญในการธำรงรักษาเอกลักษณ์และความมั่นคงของสังคมไทย

หลักจริยศาสตร์ที่ปรากฏในพิธีบายศรีสู่ขวัญ

1. หลักความกตัญญูทุกเวที พิธีบายศรีสู่ขวัญสะท้อนคุณค่าของความกตัญญูของคุณอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะในโอกาสสำคัญของชีวิต เช่น การบวช การแต่งงาน หรือการรับขวัญผู้ที่หายป่วย ญาติพี่น้องและผู้ใหญ่จะเข้ามา มีบทบาทในการให้พรและผูกข้อมือ ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความรัก ความห่วงใย และการระลึกถึงพระคุณของกันและกัน ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมพิธีเกิดความรู้สึกในบุญคุณและดำรงตนอย่างเหมาะสมในสังคม (ณัฐวุฒิ เกียรติพรหม, 2563: 68; นฤชา สุขสมบูรณ์, 2567: 41)

2. หลักความสามัคคีและเอื้ออาทร พิธีบายศรีสู่ขวัญเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้มารวมตัวกัน แสดงความห่วงใย และให้กำลังใจแก่กัน เป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีและความสามัคคีในสังคม การมีส่วนร่วมของทุกคนในพิธีช่วยเสริมสร้างความผูกพันและความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกันในชุมชน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข (วราภรณ์ ศิริวัฒน์, 2562: 112; อาทิตยา ปัญญาวัฒน์, 2565: 58)

3. หลักความเคารพและลำดับอาวุโส ในพิธีบายศรีสู่ขวัญ ผู้ประกอบพิธีมักเป็นผู้ใหญ่หรือผู้มีความรู้ความสามารถ เช่น หมอพราหมณ์หรือผู้อาวุโสในชุมชน อีกทั้งการผูกข้อมือก็มักเริ่มจากผู้ใหญ่ก่อน แล้วจึงเรียงลำดับไปยังผู้น้อยกว่า แสดงให้เห็นถึงการเคารพในลำดับอาวุโสและบทบาททางสังคม ซึ่งเป็นคุณค่าที่สำคัญในวัฒนธรรมไทย (นฤมล ชาคริต, 2561: 95)

4. หลักความไม่ประมาทและการมีสติ ความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” ที่อาจหลุดหายได้ ทำให้บุคคลต้องดำเนินชีวิตด้วยความระมัดระวัง มีสติ และไม่ประมาท การประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญจึงมีนัยยะเป็นการเตือนสติให้บุคคลตระหนักถึงความสำคัญของการดูแลตนเองทั้งทางกายและจิตใจ ซึ่งสอดคล้องกับหลักจริยศาสตร์และคำสอนในพระพุทธศาสนา (พระครูธรรมธร มะลิน กิตติปาโล, 2562: 122)

5. หลักการให้กำลังใจและการเยียวยาทางจิตใจ พิธีบายศรีสู่ขวัญมีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูสภาพจิตใจของบุคคล โดยเฉพาะผู้ที่ประสบเหตุการณ์กระทบกระเทือน เช่น การเจ็บป่วยหรือการเปลี่ยนแปลงในชีวิต การเรียกขวัญและการผูกข้อมือเป็นการสร้างขวัญกำลังใจ ทำให้บุคคลเกิดความมั่นคงทางจิตใจและสามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้อย่างเข้มแข็ง (พระมหาจุฬาลงกรณ, 2564: 76)

6. หลักความเชื่อมโยงระหว่างศาสนาและวัฒนธรรม พิธีบายศรีสู่ขวัญแม้จะมีรากฐานจากความเชื่อพื้นบ้าน แต่ได้ผสมผสานเข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในด้านจริยธรรม เช่น การดำเนินชีวิตด้วยสติ ความเมตตา และความไม่ประมาท ทำให้พิธีกรรมนี้มีใช้เพียงพิธีเชิงความเชื่อ แต่ยังเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังคุณธรรมและพัฒนาจิตใจของบุคคล (ชูชาติ พันธุ์ไทย, 2561: 40)

หลักจริยศาสตร์ที่ปรากฏในพิธีบายศรีสู่ขวัญครอบคลุมทั้งมิติของคุณธรรมส่วนบุคคลและคุณค่าทางสังคม ได้แก่ ความกตัญญู ความสามัคคี ความเคารพ ความไม่ประมาท และการเยียวยาทางจิตใจ ซึ่งล้วนเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าในสังคมไทย

การวิเคราะห์เชิงจริยศาสตร์

1. มิติคุณค่า พิธีบายศรีสู่ขวัญสะท้อน “คุณค่าหลัก” ทางจริยศาสตร์ที่ฝังรากอยู่ในวัฒนธรรมไทยอย่างชัดเจน ได้แก่ 1) กตัญญู ผู้เข้าร่วมพิธี โดยเฉพาะในโอกาสสำคัญ เช่น การบวชหรือการรับขวัญ มักแสดงความเคารพและสำนึกในบุญคุณของบิดามารดา ครูบาอาจารย์ และผู้มีพระคุณ ผ่านการขอพรและการรับพรในพิธี 2) เมตตา การผูกข้อมือและการกล่าวคำอวยพรเป็นการแสดงออกถึงความปรารถนาดี ความห่วงใย และการให้กำลังใจแก่กัน ซึ่งสะท้อนคุณธรรมด้านเมตตาและกรุณา 3) ความสามัคคี พิธีกรรมเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนมารวมตัวกัน สร้างความสัมพันธ์และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม

คุณค่าเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นรากฐานของการดำรงชีวิตร่วมกันอย่างมีความสุขและสอดคล้องกับจริยธรรมของสังคมไทย (ณัฐวุฒิ เกียรติพรหม, 2563: 70; วราภรณ์ ศิริวัฒน์, 2562: 113)

2. มิติหน้าที่ ในเชิงจริยศาสตร์ พิธีบายศรีสู่ขวัญสะท้อน “หน้าที่” ของบุคคลในสังคมอย่างเป็นรูปธรรม เช่น 1) หน้าที่ของลูกหลานในการแสดงความเคารพและตอบแทนบุญคุณผู้ใหญ่ 2) หน้าที่ของผู้ใหญ่ในการให้พรแนะนำ และส่งเสริมกำลังใจแก่ผู้น้อย 3) หน้าที่ของสมาชิกในชุมชนในการมีส่วนร่วมและเกื้อกูลกัน

พิธีกรรมจึงเป็นพื้นที่ที่ทำให้บทบาทและหน้าที่ทางสังคมถูกแสดงออกอย่างชัดเจน และช่วยรักษาความสมดุลของความสัมพันธ์ในสังคม (นฤชา สุขสมบูรณ์, 2567: 42)

3. มิติศีลธรรมและระเบียบสังคม พิธีบายศรีสู่ขวัญมีบทบาทในการกำหนดและธำรงไว้ซึ่งระเบียบทางสังคม เช่น การเคารพลำดับอาวุโส การปฏิบัติตามแบบแผนของพิธีกรรม และการประพฤติตนอย่างเหมาะสมในที่ชุมชน สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลให้สอดคล้องกับบรรทัดฐานทางศีลธรรมของสังคม นอกจากนี้ พิธีกรรมยังเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดค่านิยม เช่น ความสุภาพ ความเคารพ และความมีระเบียบวินัย จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง (นฤมล ชาติกริต, 2561: 97; พระมหาจุฬาลงกรณ, 2564: 78)

4. มิติด้านจิตใจ พธิบายศรีสู่ขวัญมีบทบาทสำคัญในการเยียวยาและเสริมสร้างสภาพจิตใจของบุคคล โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงหรือเผชิญกับความไม่มั่นคง เช่น การเจ็บป่วย การเดินทาง หรือการเริ่มต้นชีวิตใหม่ การเรียกขวัญและการผูกข้อมือช่วยสร้างความมั่นใจ ความอบอุ่นใจ และความรู้สึกว่ามีคนห่วงใยในเชิงจริยศาสตร์ มิติด้านจิตใจสะท้อนถึงการให้คุณค่ากับ “ความสุขทางใจ” และ “ความมั่นคงภายใน” ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ (พระครูธรรมธร มะลิน กิตติปาโล, 2562: 124; อาทิตยา ปัญญาวัฒน์, 2565: 62)

การวิเคราะห์เชิงจริยศาสตร์ของพธิบายศรีสู่ขวัญครอบคลุม 4 มิติสำคัญ ได้แก่ มิติคุณค่า มิติหน้าที่ มิติศีลธรรมและระเบียบสังคม และมิติด้านจิตใจ ซึ่งล้วนสะท้อนให้เห็นว่าพิธีกรรมนี้มิใช่เพียงการปฏิบัติตามประเพณี แต่เป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่หล่อหลอมคุณธรรม ควบคุมพฤติกรรม และเสริมสร้างความมั่นคงทั้งในระดับบุคคลและสังคม

ผลวิเคราะห์

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า พธิบายศรีสู่ขวัญมิได้เป็นเพียงพิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์หรือความเชื่อพื้นบ้านเท่านั้น หากแต่สามารถอธิบายได้ในฐานะ “จริยศาสตร์เชิงปฏิบัติ” กล่าวคือ เป็นกระบวนการถ่ายทอดและปลูกฝังคุณธรรมผ่าน “การลงมือปฏิบัติ” มากกว่าการสั่งสอนเชิงนามธรรม ผู้เข้าร่วมพิธีมิได้เรียนรู้คุณธรรมจากคำอธิบายโดยตรง แต่เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ เช่น การให้พร การผูกข้อมือ การแสดงความเคารพ และการมีส่วนร่วมในพิธีกรรม ซึ่งล้วนเป็นการกระทำที่สะท้อนคุณค่าทางจริยธรรมอย่างเป็นรูปธรรม (ณัฐภูมิ เกียรติพรหม, 2563: 75; นฤชา สุขสมบูรณ์, 2567: 45) ในแง่นี้ พธิบายศรีสู่ขวัญจึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงระหว่าง “ความเชื่อ” กับ “การปฏิบัติ” ทำให้คุณธรรมมิใช่เพียงหลักคิด แต่เป็นวิถีชีวิตที่สามารถสัมผัสและปฏิบัติได้จริง อันสอดคล้องกับแนวคิดพุทธจริยศาสตร์ที่เน้นการฝึกฝนและการพัฒนาตนผ่านการกระทำ (พระครูธรรมธร มะลิน กิตติปาโล, 2562: 128) นอกจากนี้ พิธีกรรมดังกล่าวยังทำหน้าที่สำคัญในหลายมิติ ได้แก่

1. กลไกฟื้นฟูจิตใจ พธิบายศรีสู่ขวัญมีบทบาทในการเยียวยาและเสริมสร้างกำลังใจแก่บุคคล โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่เผชิญความไม่มั่นคง เช่น การเจ็บป่วย การสูญเสีย หรือการเปลี่ยนแปลงในชีวิต การเรียกขวัญและการรับพรช่วยสร้างความอบอุ่นใจ ทำให้บุคคลรู้สึกได้รับการยอมรับและการสนับสนุนจากสังคม ส่งผลให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจ (พระมหาวิมลชัย, 2564: 79)

2. เครื่องมือสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน พธิบายศรีสู่ขวัญเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนมารวมตัวกัน แสดงความห่วงใย และสร้างความผูกพันระหว่างกัน การมีส่วนร่วมในพิธีทำให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และเสริมสร้างความสามัคคี ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของความเข้มแข็งทางสังคม (วราภรณ์ ศิริวัฒน์, 2562: 115; อาทิตยา ปัญญาวัฒน์, 2565: 63)

3. ระบบถ่ายทอดคุณธรรม พธิบายศรีสู่ขวัญทำหน้าที่เป็นกลไกในการถ่ายทอดคุณธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยเฉพาะคุณค่าด้านความกตัญญู ความเคารพ และความเอื้ออาทร การที่คนรุ่นใหม่ได้เข้าร่วมและ

ปฏิบัติตามแบบแผนของพิธีกรรม ทำให้เกิดการเรียนรู้โดยไม่รู้ตัว และช่วยให้คุณธรรมเหล่านี้คงอยู่ในสังคมอย่างต่อเนื่อง (นฤมล ซาคริต, 2561: 99; ชูชาติ พันธุ์ไทย, 2561: 44)

พิธีบายศรีสู่ขวัญมิใช่เพียงพิธีกรรมเชิงวัฒนธรรม แต่เป็น “ระบบจริยศาสตร์เชิงปฏิบัติ” ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนามนุษย์ทั้งในด้านจิตใจ สังคม และคุณธรรม อันแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไทยที่สามารถบูรณาการความเชื่อและจริยธรรมเข้าด้วยกันได้อย่างลึกซึ้งและยั่งยืน

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ผลการศึกษาทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ว่า พิธีบายศรีสู่ขวัญสามารถอธิบายได้ในฐานะ “ระบบจริยธรรมเชิงวัฒนธรรม” (Cultural Ethical System) ซึ่งเป็นการบูรณาการระหว่างคติความเชื่อพื้นบ้านเรื่อง “ขวัญ” กับหลักพุทธจริยศาสตร์ โดยพิธีกรรมมิได้มีบทบาทเพียงการสร้างความเป็นสิริมงคลหรือการเรียกขวัญตามความเชื่อดั้งเดิม หากยังเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่หล่อหลอมคุณธรรมและพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวม องค์ความรู้ที่ค้นพบสามารถสังเคราะห์เป็น 4 ประเด็นสำคัญ ได้แก่

1. มิติด้านจิตใจ (Psychological Dimension) พิธีบายศรีสู่ขวัญทำหน้าที่เป็นกลไกในการเยียวยาจิตใจฟื้นฟูขวัญกำลังใจ ลดความวิตกกังวล และเสริมสร้างความมั่นคงทางอารมณ์ของผู้เข้าร่วมพิธี ทำให้พิธีกรรมมีบทบาทเสมือนกระบวนการดูแลสุขภาพทางจิตตามบริบทวัฒนธรรมไทย

2. มิติด้านจริยธรรม (Ethical Dimension) พิธีกรรมเป็นพื้นที่ของการเรียนรู้และถ่ายทอดคุณธรรมผ่านการปฏิบัติจริง ได้แก่ ความกตัญญูกตเวที ความเมตตากรุณา ความสามัคคี ความเคารพลำดับอาวุโส ความไม่ประมาท และความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธจริยศาสตร์ที่มุ่งพัฒนากาย วาจา ใจ และปัญญา

3. มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม (Socio-cultural Dimension) พิธีบายศรีสู่ขวัญทำหน้าที่เป็นกลไกสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ครอบครัว และชุมชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วม ความเอื้ออาทร และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง อันนำไปสู่การธำรงอัตลักษณ์และความเข้มแข็งของชุมชน

4. มิติด้านการประยุกต์ใช้ (Applied Dimension) องค์ความรู้จากการศึกษาสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ควบคู่กับการส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรม การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และการจัดกิจกรรมด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมในสังคมไทยร่วมสมัย

กล่าวโดยสรุป องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ได้เสนอกรอบแนวคิดใหม่ว่า พิธีบายศรีสู่ขวัญเป็น “ระบบจริยธรรมเชิงวัฒนธรรม” (Cultural Ethical System) ที่เชื่อมโยงความเชื่อพื้นบ้าน พิธีกรรม คุณธรรม และหลักพุทธจริยศาสตร์เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ทำให้พิธีกรรมมิใช่เพียงมรดกทางวัฒนธรรม แต่เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนามนุษย์ เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และธำรงคุณค่าทางสังคมของสังคมไทยอย่างยั่งยืน

สรุป

พิธีบายศรีสู่ขวัญเป็นพิธีกรรมพื้นบ้านที่มีรากฐานมาจากคติความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” ซึ่งถือเป็นพลังชีวิตและศูนย์รวมแห่งจิตใจของมนุษย์ เมื่อขวัญพรากจากกายย่อมนำมาซึ่งความเจ็บป่วย ความหวาดกลัว หรือความไม่มั่นคง ดังนั้นพิธีสู่ขวัญจึงถูกจัดขึ้นเพื่อเรียกขวัญให้กลับคืนมาสู่เจ้าของ โดยใช้บายศรี สายสิญจน์ และคำกล่าวอัญเชิญเป็นเครื่องเชื่อมโยงระหว่างโลกทางกายภาพกับโลกทางจิตวิญญาณ อันเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจแก่ผู้ร่วมพิธี ในด้านจริยศาสตร์ พบว่าพิธีบายศรีสู่ขวัญสะท้อนคุณค่าทางศีลธรรมและจริยธรรมในหลายประการ ได้แก่ 1. ความกตัญญูต่อบรรพบุรุษและครอบครัว 2. ความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลในชุมชน 3. ความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และ 4. ความเชื่อมโยงกับหลักพุทธจริยศาสตร์ที่เน้นการสร้าง ความสงบใจ ความมั่นคง และความอบอุ่นในสังคม ทั้งยังแสดงถึงจริยธรรมเชิงคุณค่า (Value Ethics) ที่มุ่งเสริมสร้างคุณธรรมด้านเมตตา ความสามัคคี และความเคารพต่อกัน เมื่อวิเคราะห์ตามแนวจริยศาสตร์แล้ว สามารถสรุปได้ว่า คติความเชื่อในพิธีบายศรีสู่ขวัญมิใช่เพียงพิธีกรรมเชิงวัฒนธรรม หากแต่มิใช่นัยสำคัญทางจริยศาสตร์ที่ช่วยหล่อหลอมพฤติกรรมมนุษย์ให้ตั้งอยู่บนคุณธรรม จริยธรรม และความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล ชุมชน และสิ่งเหนือธรรมชาติ ดังนั้นพิธีบายศรีสู่ขวัญจึงไม่เพียงเป็นมรดกทางวัฒนธรรม แต่ยังเป็นเครื่องมือปลูกฝังคุณค่าทางศีลธรรมอันลึกซึ้งต่อสังคมไทยร่วมสมัย

ข้อเสนอแนะ

1. ควรส่งเสริมการศึกษาพิธีบายศรีในเชิงจริยศาสตร์มากขึ้น ควรมีการวิจัยและศึกษาในเชิงลึกเกี่ยวกับคุณค่าทางจริยธรรมที่แฝงอยู่ในพิธีบายศรีสู่ขวัญ เพื่อสร้างองค์ความรู้ที่เป็นระบบ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบททางวิชาการและสังคมร่วมสมัยได้อย่างเหมาะสม
2. ควรนำพิธีกรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณธรรมเยาวชน สามารถบูรณาการพิธีบายศรีสู่ขวัญเข้ากับกิจกรรมการเรียนรู้หรือโครงการพัฒนาคุณธรรมในสถานศึกษา เพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง และซึมซับคุณค่าทางจริยธรรมอย่างเป็นรูปธรรม
3. ควรอนุรักษ์พิธีกรรมควบคู่กับการปรับให้เหมาะกับสังคมปัจจุบัน การธำรงรักษาพิธีบายศรีสู่ขวัญควรดำเนินควบคู่กับการปรับรูปแบบให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อให้พิธีกรรมยังคงมีความหมายและสามารถตอบสนองต่อความต้องการของคนรุ่นใหม่ได้อย่างเหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

- จิรวัดน์ พงศ์วิไล. (2563). *พิธีกรรมไทยและความเชื่อ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- จรรยา ศรีทอง. (2562). *สัญลักษณ์ในพิธีกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: มจร.
- ชูชาติ พันธุ์ไทย. (2561). “แนวคิดเรื่องขวัญในสังคมไทย.” *วารสารวัฒนธรรมไทย*, 12(2), 45–60.
- ณัฐวุฒิ เกียรติพรหม. (2563). *จริยศาสตร์กับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: มจร.
- นฤมล ชาคิต. (2561). *วัฒนธรรมและพิธีกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: มจร.
- นฤชา สุขสมบูรณ์. (2567). “การวิเคราะห์พิธีกรรมไทยเชิงจริยศาสตร์.” *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*, 15(1), 35–50.
- บุญญวัฒน์ ศิริวัฒน์. (2560). *คุณธรรมในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: มจร.
- พระครูธรรมธร มะลิน กิตติปาโล. (2562). *พุทธจริยศาสตร์เชิงประยุกต์*. กรุงเทพฯ: มจร.
- พระมหาอุทัย. (2564). “พิธีกรรมกับพุทธศาสนา.” *วารสารศาสนาและวัฒนธรรม*, 9(1), 70–80.
- วรภรณ์ ศิริวัฒน์. (2562). *สังคมไทยกับวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: มจร.
- อาทิตยา ปัญญาวัฒน์. (2565). “พิธีบายศรีสู่ขวัญกับสังคมไทยร่วมสมัย.” *วารสารมนุษยศาสตร์*, 10(2), 50–65.